

TAMÁS ATTILA

KILENC ELSŐKÖTETES LÍRIKUSRÓL*

„MAGAM MENTSÉGE”

Kilenc költő mutatta be verseit — kilenc elsőkötetes szerzőt mutattak be idősebb pályatársak vagy kritikusok. A „szakmának” szűkebb vagy tágabb köreihez tartozók, akik azonban a bemutatottakat valamilyen tekintetben önmagukhoz személyesen is közel érezték, így egyfajta többletnek a birtokában vállalkozhattak feladatuk megoldására. A magam részéről minden esetben egyformán híjával vagyok az ilyen természetű többletnek: csak annyit ismerek e kilenc költő egyéniségéből, amennyit ebből műveik közvetítettek számomra. Őket szólásra bíró személyes indítékaik jórészt rejtve maradtak előttem, nincsenek közvetlen információim saját műveikkel való harmonikus vagy éppen disszonáns kapcsolatukról sem: arról, hogy mennyire érzik elértnek a maguk elé tűzött célt. Pedig még a legszigorúbban tudományos objektivitás szempontjából is érdekes volna tudni ebből egyet-mást. Hiszen mikor beszélnem kell róluk, nem ismerem majd csak ezután megírásra kerülő verseiket — pedig maga az első kötet még sokszor megtévesztő. Többet, kevesebbet vagy éppenséggel mást látszik ígérni, mint amit a tényleges pálya hozni fog, egyszerre többféle továbblépésnek a lehetőségeit tartalmazza, de a tényleges, majd kibontakozó írói fejlődésnek a csíráit csupán halványabban, mint a hamarabb elsorvadóét, végpontra jutóét. A személyes kapocs ezeknek a belső forrongásoknak, időlegesen visszaszoruló, lassabb, de több értéket szülő éréseknek a megsejtéséhez-megismeréséhez is hozzásegíthet. Mindezen többletnek egyaránt híjával lévén — s a hiányból eredő *hibaforrásoknak* a tudatában — arra kell vállalkoznom, hogy lehetőség szerint kihasználjam azokat az *előnyöket* is, melyek ebből a helyzetből adódnak, hogy éljek azokkal a lehetőségekkel, amelyeket az objektívabb, távolságtartóbb szemlélet ad. Akkor is, ha ezek a pártfogó-megértető szavak mondásánál néha kellemetlenebb feladatok elvégzésére ösztönöznek. Ha az én esetemben az értékelés immár nem veheti a nullpontot alapul, nem elégedhet meg annak *számbavételével*, mi az a pozitívum, ami e kötetek megalkotása nélkül nem létező lenne, hanem ezeket a kétségkívül kimutatható értékeket részben egymás teljesítményszintjéhez, részint egy kiemelkedő értékekben bővelkedő költészetnek — a huszadik századi magyar lírának — az egészéhez is viszonyítanom kell. Érvényesítenem kell valamint az irodalomtörténet-írás szempontjaiból is.

Csakhogy különösen ez utóbbi tekintetben egyelőre igen korlátozottak még a lehetőségek. Hiányzik többek között az időbeli távlat. Nemcsak a nagyobb összefüggés-rendszerben való elhelyezéshez szükséges vonatkozási pontok jó része (más költők főbb művei) hiányzik tehát mint objektív tényező; hanem szubjektív körülményekben is bizonytalansággal kell számolni. Egy versnek irodalomtörténeti helyétől részben függetleníthető önértéke is csak idő múltával világosodhat meg: a pilla-

* Vitaíndítóként elhangzott a Magyar Írók Szövetségében, Béres Attila *Beütetés a paradicsomba*, Iszlai Zoltán *Lármája*, Kertész László *Fák és agancsok*, Kiss Benedek *Gazdátlan évszak*, Mezey Katalin *Amíg a buszra várunk*, Petri György *Magyarázatok M. számára*, Rózsá Endre *Kavicszüret*, Takács Zsuzsa *Némajáték* és Urbán Gyula *Apokrif krónika* című köteté, valamint újabb (ugyanott bemutatott) verseik alapján.

natnyi tetszés átadhatja helyét a gyors feledésnek — másrészt lehet, hogy a műbefogadási folyamatnak az esztétikai értékek realizálódási folyamatát zavaró nehézsége csupán a befogadónak a műre való ráhangolatlanságában leli forrását. Mindezzel előre kell számolnom; ha objektívabb módon igyekszem is a művekhez közeledni, nem mondhatok le a legszemélyesebb tényezőknél, tudniillik benyomásoknak a figyelembevételéről. Másképpen szólva ez azt is jelenti: arra törekszem, hogy ami csak benyomásként él bennem, azt ne öltöztessen ennél objektívabb mezbe.

Még valamit, előljáróban. Az objektív mércéhez igazítási igény és a szubjektivitástól való befolyásoltság kettősségéhez hasonló „elegység” más tekintetben is elkerülhetetlen: az anyag is ilyen természetű. Nem én választottam ki a jelen magyar költészetének összterméséből kilenc olyan életműkezetet, melyet objektíve összetartozónak ítéltém, nem is ők jelentkeztek közös — vagy éppen egymással ellentétes — programok alapján egy vagy több csoportnak a tagjaiként. A kilenc elsőkötetes költő egymás mellé sorolódásában szerep jutott a véletlennek is. Viszont: már számuk viszonylagos nagyságának következtében is kísérletet kell tenni együttes vizsgálataukra, hiszen ha meglehetősen szoros egymásutánban megjelent kötetekkel nem is egy nemzedék színre lépéséről adnak jelzést, mindenképpen többet képviselnek egyedi jelenségeknél. Megismerésük a szép számmal hangjukat hallató, mindenképpen külön problémát is jelentő fiatal költők általában való megismeréséhez is közelebb hozhat.

Legalábbis: egy lépcsőfoknyival. A további áttekintések majd talán nagyobb lépések megtevésére adnak lehetőséget — egy mindezek utáni magasabb rendű és immár erőteljesebben objektív összegezést készítve elő.

NÉHÁNY SZÓ ÁLTALÁNOSÁGBAN

„A magyar verset mindig újra kell szülni” — mondta Kiss Benedek verseit bevezetve Tornai József. Némi megszorítással talán egyetemesebbé is tehetném ezt a megállapítást: a költészetnek mindenkori törvényszerűségei közé tartozik az újat hozás, mely nemegyszer jelenti az úgynevezett versforma, a szókészlet, vagy a szóhasználati mód szembeszökő változásait is. Ez a változás azonban egyszersmind elfeledett hagyományok felújítását is magában foglalhatja.

Ha ebből a szempontból nézzük az elhangzott és a kérdéses kötetekben szereplő versek összességét, megítélésem szerint nem figyelhetünk föl szembeszökő újszerűsége. Maga a jellegzetes megújítási szándék — akár ennek értékes emberi igényeket hordozó, akár az újat csak önmagáért kultiváló változata — nem jut különösebb szenephez. Kisebb-nagyobb igyekezettel József Attila és Illyés Gyula, Radnóti Miklós és Juhász Ferenc, Pilinszky János és Nagy László, Szabó Lőrinc és Erdélyi József hatása egyaránt kimutatható — egymástól időben távolabbra eső neveket véve: Ladányi Mihály költészetének inspiráló hatása is ott érződik egy-egy csipőskesernyés vágásban, viszont a Nyugat-lírikusok indulásának titok- és szépségkultuszával rokon megnyilatkozások is jelen vannak több költő alkotásaiban. Messzibb hagyományokat mintha Petri György *Barokk elégiá*-ja keresne, s Iszlai Zoltán próbálkoznék némely Örkény-„egypercesek”-kel hasonló formákat kialakítani a maga lírai alkotásaiban (*Nyár, Kontinens*), és talán a késői Illyés merész újításainak továbbvitelére vállalkozó Mezey Katalin néhány alkotását (*Hamlet, Amíg a buszra várunk, Elhatárolódás*) lehetne ilyen törekvések kapcsán leginkább szóba hozni. Mindezt értékítélet nélkül, csupán mint jellemző tényít érzem elmondandónak, hogy tudniillik alighanem leszögezhetjük: nem: az „új időknek új dalaival” való betörés igénye fűti elsősorban a pályakezdőket.

De nem is a nyugalom, a kiegyensúlyozottság, vagy éppenséggel a hagyományörzés kultusza hatja őket át. Mondandójukat tekintve sem.

„...csak a szél fúj” — zárna *Vers ifjúságom értelméről* című versét Rózsa Endre — „mérsékelt északi szél fúj” —, igazítja ki azután sajátmagát. Úgy gondolom, bizonyos tekintetben találó ez a „korrekció” általánosabb vonatkozásban is. Nem

annyira maguknak a verseknek a mondandójára, sokkal inkább a versekben hangot kapó belső világnak kikövetkeztethető külső élménymeghatározóit tekintve.

Semmiképpen nem mondható tehát az itt megismert líra egy jellegzetesen rossz közérzet szülöttének, amennyiben nem érződnek mögötte fenyegető társadalmi indulatok, s az elmagányosodás, elidegenedés tendenciáinak dermesztő hidege sem árad belőlük. De a stabil nyugalom, a külsőleg-belsőleg megvalósulás előtt álló harmónia igézete sem ejti rabul az olvasót — akár egy monumentális tájrészlet megelevenítésének, akár egy ujjongó-kitárulkozó szerelmi vallomásnak az erejéig. „Mérsékelt északi szél fúj”: jó lenne, ha mélegebb lenne — s félelmetesebb, de egyszerűsége izgalmasabb is, ha erősebb. Am ez van, ebben kell az induló vagy felnövő költőnek is a maga helyét fölmérnie, a maga igényeit megfogalmaznia. Ebben kell megkísérelnie, hogy programot alakítson ki önmaga számára. Az ily módon érzékeltetett szituációban meggyőzőbben hangzik — legalábbis számomra — az önelemzésről-tépelődésről is valló szó, mint az, amelyik döntő mértékben a külvilág ellen fordul: „másokat” vádol, ily módon mintegy önmagának tulajdonítva az átlagosnál magasabb erkölcsi pozícióból ítélet szigorának és pátozsának jogát. Mikor a lázongás mögött nincs többé-kevésbé egyértelmű s a műben is érzékeltetni tudott társadalmi bázis, akkor azt, aki ítéletét döntő módon külvilága ellen irányítja, az a veszély fenyegeti, hogy a mizantróp visszásan tragikomikus szerepét építi ki magának. Úgy gondolom, ezért sem véletlen, hogy a külső, jellegzetesen társadalmi elégedetlenség indulati energiáiból inkább gunyoros-kesernyész fintonokra (éppen nem értéktelenekre), vagy pedig ezeknél csak hangban erősebb pátozsra futja, míg az önmagát és külvilágát egyazon igényességgel elemző szigor több erőteljes művészi alkotásnak lesz forrásává. A legutóbbi egy-másfél évtized során költővé érettek életéből — még? — láthatólag hiányoznak azok az élmények, melyekben az előttük járók nem egyszer tragikusan bővelkedtek: az iszonyatnak elevenbe markoló szorításai nem vitték el őket olyan, a legelemibb létföltételeket is veszélyeztető mélységekbe, az újat várás hite pedig nem adott annyi fényt, a lelkesültség annyi lendületet számukra, hogy legjobb alkotásaikkal egyetemes társadalmi-filozófiai kérdésekről tudnának vallani. Akár a hitnek, akár a kétségbeesésnek a szavával. Az abszolút világidegenség kifejezései ezért néhol éppoly konvencionális elemként, lényegi, strukturális funkciót nem kapva vannak csak benne egy-egy alkotásban, mint ahogyan a hangsúlyozottan fiatalos pátozs olykori kiáltásai is kissé erőtlenül hangzanak („van itt iszonyatos erő, világnak szegülő ösztön” stb.).

Középszerű költészet érlelődésének lennének ezek szerint tanúi?

Semmiképpen nem szeretném, ha az elmondottakból valaki ilyen summás megállapítást hallana ki, vagy, ha kissé hűvös szavaimból éppenséggel arra következtetne, hogy kétségbe akarom vonni az előttünk szóló költők tehetségét. Inkább csak arra utalnék, hogy a kötetek íróit nem érzem jellegzetesen „nagy” feladatok vállalására indulóknak. Ebből a helyzetből, ebből az indulásból is születhet értékét tekintve akár a legmagasabb szintű költészet — legföljebb az átlagnál nehezebb, jellegzetesen művészi teljesítmény tekintetében talán az előbbiekenél győtrelmesebb úton: a minden időben himnuszt énekelni tudáshoz szükséges emberi erőket kevésbé igényelve, egyszerűsége azonban az ilyen értékekből adódó művészi lehetőségek nagyszerűségéről is lemondva.

Ha azonban már általánosságban is szóltam a kötetekben megnyilatkozó tehetségről, akkor hasonló általánosságban tennék szavá egy ellenkező előjelű jelenséget is. Sokszor hallottam vagy olvastam a megállapítást: a hallatlanul széles „mezőnyben” induló fiatalok „tudnak verset írni, de...” Most nem a „de”-vel vitáznám, hanem az előtte szereplő megállapítás mellé tennék néhány megszorítást. Azt hiszem, ha mint lektornak került volna kezembe e kilenc kötet anyaga, a természetközeli részének körülbelül egyharmada ellen verselési vagy éppen mondatszerkesztési okokból kifolyólag óvást emeltem volna. Például az enjambement részint értékes művészi többletet adhat, részint bizonyos kötetlenséget tesz lehetővé a költő számára, de nem lehet lépten-nyomon funkciótlannak alkalmazni: az egymáshoz szorosan kötődő szavak egyikét külön indok nélkül egy sorral lejjebb rántani. Vagy: nem szükséges, hogy a vers

rímes legyen, de ha egyszer rímes, akkor a rossz, erőltetett rímek alkalmazását enyhén szólva kerülendőnek tartom. Elfogadom szükségképpen a tisztább csengés örömet nem adó rímeket is — mindaddig, amíg minden különösebb funkció nélkül váratlanul bele nem csendül egy ilyen a versbe: érzékeltetve mindjárt a költő örömet is, a szerencsés „találat” fölött, egyszersmind elszomorítva az olvasót, jelezve, hogy a többi is ilyennek „készült volna”. És így tovább. Hasonló bizonytalanságokkal nemegyszer találkozni a versegységet biztosító gondolatiság, az úgynevezett képszerőség tekintetében, a szavak megválasztásában is. Nem szerencsés, ha a jelenlegi stílus-sokféleség valamiféle könnyebb ellenállások irányában való útkeresésre: eklektikára ad ösztönzést. Ha tehát például a kötött formát olyankor lazítja fel a lírikus, amikor egyszerűen „technikailag” nem érzi magát elég erősnek a kötöttségek betartására. A fiatalos lázongás szertelen energiái idővel értékalkotó erővé fegyelmezhetőek, a fiatalos hanyagság azonban csak öreges lomposzággá „érhet” utóbb.

EGYENKÉNT SZÓLVA A KÖLTŐKRŐL

De itt az ideje, hogy immár külön-külön is szóljak az egyes alkotókról. (És mivel összességükben itt már beszéltem róluk, hadd kérjek egyúttal előre fölmentést az alól, hogy a zárt szerkezetet ugyan biztosító, az immár szükségszerűen önismétlő összegezést azonban csak semmitmondással elkerülni tudó zárszóval fejezzem majd be előadásomat.) A sorrend, amelyben említem őket, nem vág föltétlenül egybe értékeléssel — nem is lehet a költőket valamiféle iskolás-katonás nagyságrendre besorolni. Mikor azonban *Petri György* lírájáról szólok először, nem kívánom tagadni, hogy ez ragadott meg a legjobban, és hogy az eddig látottak alapján őbenne érzem a legtöbb értéket és lehetőséget. Az ő szenvedélyfűtötte belső vitáiban, melyekben az ön- és külvilágelemzés kíméletlenül racionális pontosságához komplex érzéki elemények erőteljessége ad fedezetet.

*Egyedül őgyelgek
— foglya egy állapotnak,
amit magánynak túlzás,
függetlenségnek öncsalás nevezni —
a szikkadt látványok közt.
Kitérek a rakpartra némi árnyért:
üvegolvasztó hőben
valahol továbbdöcög
a busz, melyről leszálltam.*

*Fülledt gesztenyesátor. De fenn még a lágy
tüskéjű csecsemő-csillagok
az ősz jöttét jelentik
már. A víz pállott pala.
De legalább egy hajó tördeli,
mely elmegy innen.*

Ahogy a külvilág meghatározta önmagát boncolva nem elégszik meg negatív vagy pozitív végletek (magány, függetlenség) hangzatos megfogalmazásával, ahhoz hasonlóan figyel fel a látszólagos apróságok jelentésére a külvilágban, annak „kép-anyagán” is: „...de legalább egy hajó tördeli...” Nem a közvetlenül látottat érzett akarja látványosabbá tenni, hanem a mögötte „lappangó háttér” problémáit igyekszik feltárni, vagy legalább érzékeltetni. „Vagy legalább...” mondtam, mert magában Petriben is ott érzem az állandó elégtelenséget azzal, amit ad. Nem éri be egy „jót odamondás”-sal, nem nyugtatja meg egy-egy költői „trouville” sem. Önnön gondolataival is vitázik. Az „idő, a te idő” kemény felszólítást rejtő fölismérésére szinte profétikus zordságú „Ez nem ideje semminek... Mert ez nem ideje semminek” kettős tagadásra válaszol — hogy végül nyugtalan, kíméletlen kér-

désföltévésben csúcsosodják ki a vers. Önnön szelleme össze nem állásának kinját — *nem* panaszojja, mert nem érzi helyzetében ezt a panaszt kimondhatónak. Pedig tud szólni gyöngéd ámulással is, arról, milyen „félve becézték könnyes ujjbegyei” kedvesének „zsengén ízesült nádszál”-gerincét, és képes arra is, hogy ostobán tragi-komikus helyzetben érzékeltessen megható-groteszk emberi értékeket (*Szükségmegoldás*). A hosszabb idő óta költészetünkben levő „epikus” élménylira egyedi-konkrét helyzeteiből tud újból általános élménynek szintjére emelkedni — vagy éppen megmaradni annak keretei közt, és mégis jelentőséget adni a pillanatnak (*Délelőtti*). De keres: nemcsak önmagát, önnön emberi lehetőségeit, hanem művészi hangját is. Azért, hogy szép szemek dicséretét banalitás nélkül tudja annak a huszadik századnak a világában is elmondani, amelyben élve máskor már azt kényszerül szinte hallani, amint

*Pattogzik
szörnyű magányunk,
mint a napon a rozsdás sínek.*

Keres, ellentétek közt akar rendet teremteni, és csak egyszer-kétszer érződik úgy, mintha közben belefáradna az anyagával való küzdelembe. Mintha ezért lenne egy-két nagyobb lélegzetű műve kissé terjengőssé.

Másfajta keresésnek a jelei mutatkoznak *Mezey Katalin* költészetében. Egy gondolatilag bizonyára kevésbé elmélyült, láttató-, képzeletet megmozgató erőben azonban Petrinél nem szegényebb lírikus mintegy a szemünk előtt vált irányt. Nyugtalanágtól nem mentes, mégis könnyű kéz nyomát őrizni látszó, áttekinthető világot érzékeltető korábbi verseit követően most mögöttes jelentések sokaságától terhes szavakból, kurtára elvágott szövegrészekből épít erőteljes feszültségeket tartalmazó nyelvi alkotásokat. Néha abszurdításukban is élményszerű részletekkel döbbsent meg.

Döbbsent — melyet gúny vált föl, hideg gunyorosság csöndes szavai, melyekből irtózat sugárzik. Rájátszásukkal föl-fölvillantanak valamit századunk embertorzító-embercsúfoló erőinek megnyilatkozásaiból is, riasztó disszonanciáik a tiltakozás érzelmének és gondolatainak belső „tárházában” is mozgalmas elevenséget keltenek — mégis, Voigt Vilmoshoz hasonlóan úgy érzem, hogy némely esetben maga az alkotó sem ura még egészen a keze nyomán megelevenedő világnak. Mintha egy fokkal szigorúbb, tudatosabb fegyelmező erőt igényelnének újabb versei, épp micsész komplexitásuk okán: azért, hogy ezt is egységbe lehessen kényszeríteni. (Például: az *Amíg a buszra várunk* első felének az új Illyésre emlékeztető rendkívüli tömörsége számomra eléggé váratlan folytatást nyer az önmagában csaknem külön egységként megálló, sokkalta lazább szerkezetű gunyoros-kesernyés szavakban.) Mintha a *Töredék*, a *Tópart hajnalban*, a *Színes kép*, vagy az *Őszi szeretők* emocionálisan árnyalt képszerűsége és az *Ünnepeink*-ben, az *Új város*-ban, a *Miféle világ ez?*-ben kifejeződő vádoló nyugtalanág — új verseinek az ő fejlődésében észlelt fontos komponensei — nem forrtak volna még igazi egységbe. Talán épp a gondolat ereje segíthet ebben. De jósolni korai volna, hiszen más értékeknek — a néhol Weöresével rokon játékos könnyedségnek, friss elevenségnek — szintén nincs híjával *Mezey Katalin* lírája. Lehet, hogy ez jut majd benne nagyobb szerephez, esetleg más, nagyobb „terhek” bírásához erősödve.

Ha viszont *Iszlai Zoltán* lírájának nézzük az újabb, erőteljesebb darabjait, akkor úgy látjuk, mintha alkotójuk annak a képességnek lenne már híjával, mely az élményből versbe áttevés viszonylagos közvetlenségéhez szükséges. Annak, aminek könnyedségét néha *Mezey Katalinnál*, egyedi külső helyzethez kapcsolódását *Petri Györgynél* láthatjuk. Újabb mesterei közt alighanem ott van *Pilinszky* mellett *Füst Milán* is: *Horatio*, *Lear*, vagy *Mater Johanna* korántsem periferikus alakjai az *Iszlai* teremtette világnak, s *Bon voyage*-ának hőse is *Hamletet* idéző tartásban — kezében gyerekkoponyával — vág neki világgal szembevivő útjának. Az elhagyatottság és a semmiben zuhanás időben-térben távoli hősei mégis szinte őt érzékünk közvetlenségével észlelhető alakokká lesznek. Akár a *Hamlet* alakját idéző *Horatio* emlékei:

*Rázom bezárt szobája ajtaját.
Markomba veri rézpecsétjét,
a megfaragott kilincs.
Szurkálnak szakálla nagy tuskéi
amíg életre pofozom...*

Sokszorosan áttett ez a költészet, ami nem jelenti azt, mintha Iszlai merőben egzotikus érdekességek lírikusa lenne. A sok száz évvel korábban élt Leart a minden lépéssel rongyosabbá levő hús kínja mellett a tartást adó csont „konzervpuhává” korhadásának erkölcsi problémái gyötrik, a kötet cím adó *Lármafa* pedig hangsúlyozottan a most erkölcsi parancsaként hív föl egy szilárd tartás megőrzésére. Ezért is tudnak shakespeare-i hősokeet idéző versei közvetlenül mai „szinterú”, gunyoros frivolitásukban is nemegyszer nagyon komoly verseivel végső soron egységet alkotni. Akár morális-intellektuális igényét, akár úgynevezett képalkotását tekintjük, igényes líra tehát az Iszlaie is, de ha Mezeynél a versnek néha túl könnyű születése iránt éled gyanú, itt néha úgy érződik, hogy az alkotás küzdelmének energiái húzták csomóba a vers szövetét — vagy feledtették el például a „felületibb” (az akusztikai vagy az úgynevezett képi) réteg továbbcsiszolásának szükségességét. Máskor a mondat-szerkesztés nehézkessége, pontatlansága okoz hasonló zavart. De előfordul ennek részbeni ellentéte is: hogy a könnyebben „megtalált” versforma kedvéért a gondolatmenet tisztaságán esik sérelem.

Halk szavú lírájával *Takács Zsuzsa* mintha Tóth Árpád késői rokona lenne; olyan meghitt viszonyban van saját szomorúságával. Benne a világ kisebb-nagyobb tragédiái — akár szürke árnyalatú színei, pályaudvarról kifutó vonatai és csendes alkonyatai — mind ennek az érzésnek egy-egy változatát hívják elő.

*Épp így akartad, így, üres
szívvel megállni egyszer.
A lassan elmerült kövek,
a keresztbe akadt
deszkák között egy tétova,
utolsó mozdulat:*

*ahogy megállsz. A part üres,
emelkedik a tenger.*

Pillanatkép, hangsúlyossá levő mozzanatokkal, teljes érzelmi-hangulati összhangot érzékeltetve — ebben találta meg eddig leginkább önmagát. *Szén-rajz*-án az ismerős jelzéssel „hűségesen megtérő magányt” üdvözli, a *Még mielőtt*-ben egy pusztulás előtti pillanat parányi mozzanatait örökíti meg, a *Tánc a vízparton* a bensőséges szomorúság élményét színezi át varázssal. De vannak markánsabb vonásokkal rajzolt képei is: magányos öregasszonyokról, részvétlenül úzótt-megalázott bolondról — és vannak kemény vonású sorai is az emberi kínról:

*Nincs völgye már ennek az éjszakának.
Csak gerince van a fájdalomnak.
Farkas fogai élelednek.
Csillagai magasodnak.*

De nemcsak a bánat, hanem az életszeretet érzéseit is meg tudja szólaltatni, épp egyik nagyobb lélegzetű versében. Ezekben a nagyobb terjedelmű, többet mondani kívánó alkotásokban azonban gyakran hiába keressük azt a mozzanatot, mely a részleteket az előbbiekhöz hasonló módon egységbe foglalja. Sorok, „képek” kapnak meg, köztük azonban néha ellentétet érezni, máskor mintha a hangulatnak kontúrokat egybemosó légysága, esetleg épp a szándékos titkos-varázssal színezés volna hivatott elrejtetni a mondandó tisztázatlanságát (pl. a *Napozó fiú*-ban). S ha a hangulat nem „viszi” eléggé, nemegyszer Takács Zsuzsa keze is elbizonytalanodik.

Az övétől merőben különböző, nála lényegesen cselekvőbb egyéniség nyilatkozik meg *Béres Attila* verseiben. Talán *Rózsa Endre* áll hozzá a legközelebb, jobbítani akaró társadalombíráló indulataival, forradalmi ösöket idéző szavaival. A közvetlen forradalmi cselekvés lehetőségeit nem nyújtó élet, a tömegesen jelentkező és félhangosan már-már eszményítést is nyerő kompromisszumos szellem, a nyárspolgáriság jellegzetes megnyilvánulásai talán kettejük tollából kapják a legcsípősebb, a leg-támadóbb élő bírálatot.

*En tulajdonképp harcosnak születtem
De mire elvégeztem
a kötelező tanfolyamokat
már nem volt
felvétel a Fekete Seregbe*

— mondja kesernyés gunyorossággal a *Bonfini* álarcában megszólaló *Béres Attila*.

*Kocsmák,
bűdös pálinka, csikkek,
kétforintos kisiklott-sors mesék,
megroppant lelki önkormányzatok,
néhány pofon,
a győztes utókornak pedig
vécéfalra véseti üzenetek
tőmondatokban*

— jeleníti meg napjaink életének közvetlen képeiben is *Béres Attila* azt, ami ellen lázad. „Izmait elmetélni, bőrzsákba varrtan élni” nem tudó, veszélyekre éberrel figyelő ifjúságáról nem akar lemondani *Rózsa Endre*. Mások a versek hangszín vagy versforma tekintetében is, azt sem mondhatjuk, hogy azonos egyéniségeket fejeznek ki, a szaporítható idézetek azonban mintegy kiegészítik egymást: a viszonylagos kényelem „paradicsomában” elpuhulni nem akaró, a neveltetés forradalmi hagyományaihoz való hűséget őrző fiatalok szavát hallatják. A költői hagyományokhoz kapcsolódás néha már túl közvetlenül is megmutatkozik: a *Személyi igazolványokba* például *József Attila* *A hetedik-jének* közvetlen hatását mutatja, másutt *Radnóti, József Attila, Nagy László, Pilinszky* költészetének követése túlzottan közvetlen. És — meg kell mondani — náluk sajnálatosan gyakori a bizonyára különböző okokra visszavezethető, különbözőképpen megnyilvánuló zavar a vers — kidolgozásának? megalkotásának? — tekintetében. Azt hiszem, olyan versek íróinak, amilyen például a *Tömegvonzás, a Pentatónia, az Elsüllyedt csatatér, a Fabula, a Mi újság?, a Memento, a Jöhet még idő; illetve a Bonfini, a Beüzetés a paradicsomba, a Sír felirat, a De ki szabadít meg? A költő (stb.)* írójának más verseik megalkotásakor is igényesebbeknek kellene lenniük. Megmutatózó tehetségük és a vállalt költői „mesterség” törvényei egyaránt köteleznek.

[Az est során *Kertész László* verseinek értékeit számba venni, a bennük problematikusnak érzett jelenségekre figyelmeztetni kívánó szavak nyomtatásban megjelentetésükkor fájdalomosan diszsonáns kicsengést kapnának: az időközben tragikus hirtelenséggel félbeszakadt költői pályához nem illik a jövő útjait egyengetni kívánó tanács, illetve bírálat — akár jogos volt az elhangzásakor, akár nem. De talán ide illik az ő kötetéből vett, jellemzési kísérletként az esten bemutatott versrészlet, melyben a küzdelmes utat megjárt fiatal költő a dolgozó ember nagyságáról vallva épp a halállal porlekedik — akkor még tőle elragadott apjáért:

*Nyiljatok ki könyvek,
repedjete meg kristályok, porcelánok,
minden, mi verejtékéből
szép műnek összeállott,*

és ti szelek
 esőkkel sírjátok,
 fákkal jajgassatok,
 velem keressétek,
 mert hegy nem temette,
 tenger el nem nyelte,
 tűz nem emésztette,
 farkas nem tépte széjjel, —
 láttam a halált:
 kis csaholó koszos állat,
 hogy bírna meg ennyi hővel, fénnel?]

Leginkább „nyitott”-nak Kiss Benedek és Urbán Gyula útja mutatkozik számomra. Változatos verselési készségük és verbális erejük egyaránt tehetségüket mutatja — de vajon merre visz útjuk? melyek ezeknek a tehetségeknek a legsajátabb törvényei? Kiss Benedek periferikus hatások mellett egyszerre látszik követni Nagy László, Weöres Sándor, Erdélyi József, Juhász Ferenc és Ady Endre példáját. Korántsem eredménytelenül, ha nem is mindig teljes sikerrel. De nem is ebben az utóbbi körülményben van a probléma, inkább a hatások mértékében. Mások ihlető példájának erős kimutathatósága önmagában ugyan még nem föltétlenül baj, hiszen például a *Szépség koldusá*-n is meg lehet számolni, hány mestertől tanult alkotója. A továbblépés azonban hovatovább elkerülhetetlenül szükségessé lesz. Gazdag, összetett világlátásról, tájhoz-emberhez kötöttségről valló szép versrészletet bőven idézhetnék kötetéből, szép verset sem csak egyet (pl. *Békével, hóval, Véragancs-szarvas, Éjszakai kártyaasztal, História*), de nem tudnám még megmondani, melyikben lelem fel leginkább a kötet íróját, majdani — szeretném hinni — önállóbb versek alkotóját. Talán nem is mindig a legjobbakban rejtőzik: a *Páfrányos zsebtűkőr* című példával biztos, hogy nem sorolnám ezek közé (kissé kiforratlannak érzem), mégis, egy saját útját törő ember belső feszültségei ragadtak meg benne. Megoldatlan lesz a *Vers a kávéházból* ellentétessége is — de változást ígér.

Urbán verselési érzékénél a kilenc lírikus közül — azt hiszem — egyik sem büszkélkedhetne különbel. Mintha már túlságosan is nagy verbális készséggel rendelkeznek, túlságosan is könnyen oldódnának-színeződnének verssorokká a mondatai, túlzott könnyedséggel találna meg írójuk a hívórim választát, strukturális alap-
 elemek továbbvariálásának lehetőségeit, vagy éppen a hatásosan záró végsorokat.

Mi fog születni abból az együttesből, melyben Weöres „Istenarcú sziklá”-nak megjelenítése, az Erdélyi József-es *Gyertek haza libuskáim* és Somlyó Zoltán századelői, tragikus szépséget sugalló soraikhoz hasonló versrészletek egyaránt megtalálhatók? És nemcsak versek között, hanem verseken belül is nemegyszer ellentét van. Nem ilyen kirívó, de nem is tudatos strukturális tényezőül felhasználta. Egy lendülettel olvassuk végig a verset, csak utána van aztán hiányérzetünk — mint az *Átváltozások*-ban —, vagy érzünk éppenséggel egymással szervesen nem kapcsolhatónak önmagukban (s így „menet közben”) megkapó részleteket — mint az *Elátkozott táj*-ban. (Itt pl. pilinszkys „kimeredünk a csillagok közé” abszurd riadalmát nem érezzük feloldhatóan a hangulatos-dekoratív — a késői Vajdát és a fiatal Nyugat-költők egy részét idéző — zárással: „Egymásba oltott ágakról a bánat ezüst almái egyre hullanak”.)

Ezért van, hogy a benne kétségkívül meglevő imponáló teljesítmény ellenére sem a nagy lélegzetű, de részint Babits, részint Juhász Ferenc hatását mutató kötet-címadó epikus műben keresném további útjának jeleit, inkább a *Normandia* groteszk disszonanciákat tömörítő soraiban, a *Szerelmesvers* klasszikusan egyszerű pátoszában, az *Abortusz*-nem teljesen megoldott — kegyetlen erejű záróképen túl azonban talán épp e megoldatlanságával egyéni élményihletéről tanúskodó soraiban.